

Aniszi Kálmán

Minden jónak alapja a tiszta jellem

„Sok van, mi csodálatos, / De az embernél nincs semmi csodálatosabb” – mondja Szophoklész. Nincs okunk kételkedni benne.

Márai Sándor Füves könyvében olvassuk: „Egy népes kávéház is van olyan érdekes, mint az Atlanti-óceán vagy a Szahara, vagy a Kárpátok fenyőerdői. Igen, egyetlen ember, mikor megmutatja lényét és elárulja titkát, érdekesebb, mint a Mont Blanc. Csodáld a természet végtelenségét, iparkodj összhangban élni jellemeddel és a természet erőivel, de ne szégyelld és ne is tagadd, hogy a legfenségebb természeti színjáték is meglepő gyorsan elveszti számodra igazi érdekességét és vonzerejét, ha nincs közvetlen köze általad ismert emberek sorsához.”

Az emberi mivolt legösszetettebb része, szegmense pedig jelleme. Egyenesen becserkészhetetlen. Kielégítően tán meg se határozható. Könnyebben üstökön ragadhatjuk, ha körülírva közelítjük meg lényegét. Ilyenformán: A jellem a lelki sajátosságok összessége, olyan belső erő, amely irányt szab a cselekvéseknek, meghatározza a viselkedést, magatartást. A jellem a személyiségnek a humánus irányába mutató fokmérője.

Csak erkölcsileg fejlett ember lehet igazán jellemes, illetve csak jellemes ember lehet erkölcsileg fejlett.

Aki jellemes, az nemes eszméktől fűtött, bensőjéből vezérelt, őszinte, bátor, állhatatos, nem váltogatja és nem adja fel elveit, nem alkuszik, fejlett igazságérzékű, megbízható, olyan teremtménye a Fennvalónak, akire, ha a szükség úgy hozza, akár az életedet is rábízhatod.

Az átlagot felülmúló, derekas viselkedésű, elveihez következetesen ragaszkodó, őszinte egyént szoktuk jellemesnek, igazi karakternek nevezni.

Az erős, férfias, igazi, kiforrott, római jellemről a tisztelet hangján beszélünk. De fenntartásokkal vagy elmarasztalóan szólunk a gyenge, ingadozó, megbízhatatlan, kiforratlan jellemről, és elítélően a jellemtelenről, akivel nem szívesen dolgoznánk együtt, még kevésbé mernénk kockázatosabb, veszélyesebb feladatokra vállalkozni vele. A szilárd, tiszta jellem az egyik legnagyobb emberi-erkölcsi tulajdonság, érték.

Anyagelvű világunkban anakronizmus ilyes dolgokkal bíbelődni - mondják leicsinylően a sikerorientáltak. Ne törődjünk velük! Mammon szolgálhata és az opportunizmus kiterjedt tenyészeté mellett azért jut még hely azoknak is, akik merőben másképp ítélik meg a világot, főleg másmilyennek szeretnék látni az életet.

Tudjuk, hogyne tudnánk, hogy sokkal több a történelmi széljárásokhoz igazodó,

önös érdekektől hajtott, jobbító eszmékért, eszményekért lelkesülni képtelen és/vagy nem is akaró szélkakas, mint a bensőjéből vezérelt „idealista”. Mégis hinnünk kell, hogy a szárnyalni vágyók és szárnyaszegettek örök párharcában, időről-időre felülkerekedik az, ami értékesebb, emberibb, ami méltóságot sugárzó. Amint-hogy abban is bízunk kell, hogy az erkölcsi jó időnkénti sikere - amit vallunk, és fennen hirdetünk - sokkal inkább megelőlegezett bizalom, semmint gyermeki hiszékenység. Legalább résnyire mindig nyitva kell hagyni a reménység kapuját, különben... Különben nem igen marad más, mint az alkohol, a narkó, a stukker... S persze a hit!... Aki őszintén hisz, az minden akadályt, nehézséget legyőz.

„Az életet nem az dönti el, ami az embert kívülről érinti” – írja Hamvas Béla. – „Az élet az elhatározáson múlik... a belső aktivitáson... Az emberi lét nem jelenségekből, hanem elhatározásokból áll... Ma még sokan hiszik, hogy a hősből a látvány, a színpadi meghatározó és elragadó szerep a legfontosabb. Nem. A hősből egyedül a megvalósuló álm és eszmény a fontos.”

Jellemről, jellemességről nem beszélhetünk úgy, hogy szót ne ejtenénk a felelősségről. Honnan a felelősségérzet, -tudat az emberben? Honnan is származna máshonnan, mint abból, hogy a jellemes ember önelemző. Az egyetemes értékrend viszonyrendszerében újra és újra megvizsgálja a maga és mások tetteit, szándékait, gondolatait, magatartását, s ha kell, felülvizsgálja előző döntéseit.

Aki erős jellemű, sem nem csüggeteg, sem nem hurráoptimista, hanem józan, a realizmus híve.

A jellemes ember habitusa, magatartása mérce, eligazító pont, amihez viszonyítva egyaránt megítélhetjük a saját magunk és mások gondolkodásának, szándékainak, tetteinek minőségét, értékét, értéktelenségét, veszélyességét vagy káros jellegét.

Képzljünk el egy csupa jellemtelenekből álló kisebb bandát vagy nagyobb csoportot. Működőképes lehet-e egy ilyen képződmény? Amíg az érdekazonosság összetartja őket, igen. Csakhogy az elvtelenek, enyveskezők között csupán csak a maga hasznát leső csakhamar „munkanélkülivé” válik vagy „lebénul”, az alkalmi rendszer pedig összeomlik.

A társadalmak életében mindig voltak és mindenha lesznek is olyan mocskos, alávaló, aljas szándékok, célok által motivált társaságok, szövetségek, egyesületek, pártok, amelyek a komolyabb haszon- és/vagy pozíciószerezés reményében mások tönkretételére összpontosítottak, utaznak. Az ilyen üzemeket azonban - hála a társadalom öntisztító képességének - előbb-utóbb lefülelik, az értelmi szerzőket és végrehajtókat pedig hamarabb vagy később, kiiktatják a rendszerből.

Úgy tűnik, hogy a népek, nemzetek életében időről-időre végbe kell, hogy menjenek bizonyos öntisztító aktusok, mert az immoralitás módfeletti elburjánzása, kiterjedt tenyészetere erősen gátolja, sőt megakadályozhatja a közösségek zavar-

talán működését, megmételtyezi az amúgy is ezer veszélynek kitett társadalmi együttélést.

Az érvényes jogrend mellett a társadalom viszonylagos erkölcsi tisztaságának, a humánus és méltóság szinonimájaként értelmezett haladásnak egyik, ha nem éppen legfőbb záloga a becsület, a tisztesség, az őszinteség, a jellemesség.

A jellem egyszerre tilt és sugall. Ne tedd ezt, ne tedd azt, mert törvénybe ütközik, jellemtelenségre vall! Íme, ezt és ezt cselekedd, ekként és ne máshogyan gondolkozz, érezz, viselkedj, hogy mások elfogadjanak és megbecsüljenek! Szabályoz és nevel, normatív és formatív funkciót tölts be egyszerre. Példaértékénél fogva alakít, gyarapít, nemesít.

És az embernek van egy érdekes szokása: utánoz. Szerencsére nemcsak a rossz, a jót is lekopírozza és megpróbálja tovább fejleszteni magában. Az utánzás pedig nagyon hangsúlyosan van jelen abban az életkorban, amikor a jellem legintenzívebben alakul, fejlődik: a gyermek- és ifjúévekben.

Nagy szükség is van rá, hisz az emberiség erkölcsiek tekintetében igencsak lemaradt, erősen kullog a gazdasági, még inkább a műszaki fejlődés mögött. Valószínű, hogy ez a fáziseltolódás mindig is létezett a történelemben, de egy ideje sokkal észrevehetőbb, szembeűnőbb, nyilvánvaló. Ami nem annyira azt jelenti, hogy ma sokkal kevésbé erkölcsősek lennénk, mint amilyenek eleink voltak, hanem inkább azt, hogy napjainkra bizonyossá lett, hogy a kellemesebbé vált (műszakilag fejlettebb, gazdagabb) külső élet csak akkor és csakis az által lesz humánusabb, méltóbb az emberhez, ha ki-ki erkölcsileg is lép egy-egy fokot fölfele azon a bizonyos grádicson.

Nevezék bárhogy, illessék bármilyen jelzővel, emberibb világot csak egészséges gondolkodású, tiszta érzésvilágú, becsületes emberekkel lehet létrehozni. Csakhogy, sajnos, szép és igaz eszméket is lehet - legalábbis ideig-óráig - rossz célok szolgálatába állítani. Ezt a lehetőséget használták ki például az „új világ” farizeus-ideológusai, akik saját politikai céljaik, személyes hatalmuk megszilárdítása, illetve nagyhatalmi törekvéseik érvényesítése érdekében - anno - kitalálták és megkomponálták a felsőbb rendűnek kikiáltott kommunista erkölcsi kódexet, ezt a tökéletesen működésképtelen „új tízparancsolatot”.

Vajon velünk született vagy szerzett tulajdonság-e a jellem? - tesszük fel gyakran a kérdést. Az egyik ember jellemesnek, a másik jellemtelennek születik-e?

Bizonyos készségekkel, hajlamokkal együtt születünk, ehhez nem fér kétség, ám ezek csupán lehetőségek. Hogy kiből mi lesz, milyenné serdül az egyik és mivé válik a másik emberpalánta, az döntően a ráhatástól, a neveléstől, a körülményektől, a környezettől függ.

Goethe szerint a tehetség magányban, a jellem közösségben fejlődik. Milyen igaz!

Helvétius alkalmasint eltúlozta egy kicsit, amikor azt állította, hogy az ember a körülmények terméke. Valóban azok lennének, a körülmények produktumai, gyermekei? Nos, lehet, ugyan ebben a kijelentésben némi túlzás, de mégse jár meszsze az igazságtól. Mert bár a gyermek nem nulláról indul, agya nem tabula rasa (Locke), világra jöttekor, igenis, magával hoz bizonyos készségeket, lehetőségeket, viszont a környezetnek, a körülményeknek komoly, némelykor meghatározó szerepük van, illetve lehet a képességek kibontakozásában, a személyiség alakulásában, fejlődésében, illetve azok elakadásában, megcsökésében. Ha Apáczait Geleji Katona István erdélyi püspök, református egyházi író a neki odaitélt ösztöndíjjal nem segítette volna hozzá, hogy holland egyetemeken kamatoztassa kiváló képességeit, a szép reményű szegény sorú falusi gyermekből aligha lett volna korának legnagyobb erdélyi tudósa, gondolkodója, pedagógusa.

Bizonyos, hogy a mai magyar társadalom a maga mindenre kiterjedő vadkapitalista viszonyaival nem egy nagyra hivatott ifjút fog agyagba döngölni, ha az állam, a szakintézmények és jótét lelkek idejekorán meg nem találják az arra érdemesek felkarolásának anyagi módozatait. Bizony a körülmények nagyon is beleszólnak életünk alakulásába! A dúsgazdag bugyuta csemetéjéből sohasem lesz zseni, képezék bár a legragyogóbb körülmények között, viszont aki szegényben ott vibrál az isteni szikra, de önerőből képtelen a tudás, művelődés grádicsain fennebb hágni, az állam, a szakintézmények nagy bünt követnek el, ha a ragyogó ígéretet veszni hagyják.

A jellem az erkölcsiséggel, a belső erkölcsi érzékekkel egyszerre, fokozatosan alakul ki és azokkal együtt fejlődik. És éppen úgy, mint a jóság, a felebaráti szeretet, a tisztesség, az őszinteség, a becsület, a bajtársiasság, az igazságszeretet, a szolidaritás... átadható, terjeszthető.

Ezt, nyilván, nem mindenki gondolta így az idők folyamán. Harmadfélezer esztendővel ezelőtt Platón még úgy vélte, mindegyik nagy társadalmi képződménynek, rendnek megvan a maga jellegzetes karakterjegye, tulajdonsága, ami csak őrá jellemző, azokat mások nem bírhatják. Szerinte az államvezetőket alapvetően a bölcsesség, a katonákat a bátorság, a tömeget pedig a mértékletesség jellemzi.

Arisztotelész nem osztotta mestere véleményét. Ő azt vallotta, hogy gyakorlással az erények fejleszthetők és terjeszthetők. Bárcsak megfogadnók bölcs szavait – mert örök-igazságot mondott ki.

Eszerint jó, becsületes, tisztességes, jellemes ember az, aki nemcsak tudja, mi a jóság, a becsület, a tisztesség, a jellemesség, hanem gyakorolja is ezeket az erényeket. „Hidd el nekem – idézi Seneca Epikurost Luciliushoz írott 12. levelében –, nagyszerűbben hangzik beszéded a táborigyon és a durva köpenyben, mert így nemcsak mondd tanításaidat, hanem bizonyítod is.”

A jellem az erkölccsel együtt fejlődik és teljesedik ki. A káros hajlamokat, a csí-

rázó rossz tulajdonságokat elfojtani, elsorvasztani, a jókat izmosítani, pallérozni a család, az iskola, a munkahely, a legkülönbözőbb közösségek feladata, kötelessége. Az iskoláknak, a tanároknak nyilván nemcsak az (lenne) a dolguk, hogy új ismereteket közöljenek és sajátíttassanak el az atomizálódás és elidegenedés ezer veszélyének kitett mai és mindenkori ifjúsággal, hanem az is, hogy csiszolják, alakítsák, gazdagítsák személyiségüket, felvértezzék őket az egymás tiszteletén és megbecsülésén alapuló igaz-szép eszmékkel, hiteles belső értékekkel. Ezért nevezik oktatói-nevelői tevékenységnek a pedagógusok munkáját. Ami – idő és pénz híján? – jószerevével csak az ismeretek közlésére szorítkozik.

A tanárok tényleg túlterheltek. De valamit mindenképp tenni kellene, mert annak, hogy a pedagógusok – önhibájukon kívül – félmunkát végeznek, maradékaink fogják meginni a levét. Változik-e a jellem? – kérdezzük magunktól tanácsalanel. Igen is, meg nem is. Nem változik abban az értelemben, hogy a jellemes ember kitart elvei mellett, meggyőződésén nem változtat párt- vagy egyéb önös érdekektől indítatva. Ám mivel a jellem csoportérdekekhez is fűződik, ha azokban menet közben változások állnak be, a csoporthoz tartozónak a felfogása, jellege is módosulhat valamelyest. Az újabb és újabb felismerések, a több tudás és tapasztalat szintén módosíthatják a karaktert. Sajnos, nem mindig jó irányba.

Tetteink időnként más-másféle szokás- és értékrendszerű közösségek erkölcsi megítélései alá vettetnek. S bizony megeshet, hogy ugyanazt a cselekedetet az egyik fél jellemesnek, a másik jellemtelennek ítéli.

Az arisztokrata szemében a királygyilkos a legelvetemültebb bűnöző, a proletáriában a legdicsőbb hős. Egyik politikai párt, érdekcsoport, közös érdekeken alapuló országcsoport... egy és ugyanazon tettéért, szándékáért, törekvéséért ugyanazt a személyt vagy csoportot terroristának, a másik fél pedig szabadságharcos(ok)nak, hősnek tekint. Az egyik porba rántja, mélyen elítéli, a másik az erkölcsi-emberi felmagasztalás, dicsőség piedesztáljára emeli. Hol hát az igazság, kinek van igaza? Ki mondja meg, hogy aljas gyilkos vagy bátor patrióta-e az elkövető? Terrorista-e vagy szabadságharcos a titkon, lopva támadó elszánt magános vagy kis csapat? Korrekt értékelést, hiteles minősítést a (töbnyire erőfölényben lévő) sértettől ne kérj, mert nem kaphatsz. A tömeg se ítél egyértelműen.

A józan mérlegelő szerint azt, hogy egy tett, szándék a maga objektivitásában micsoda, vagyis hogy minek mi a minősége, mindig az dönti el, hogy a szóban forgó cselekedet a humánium (emberiesség, igazság, igazságosság, haladás) jegyében áll-e, annak a szolgálatában van-e vagy sem. Ha igen, akkor harsoghatja bárhogy a propaganda a maga „igazát”, a tény tény marad, a körülmények, az erőviszonyok megváltozásával pedig a minősítés is - menet közben, idővel - módosul, felszínre kerül, győzelemre jut az igazság.

Ellenben ha kiderül, hogy a tettet aljas szándék motiválta, a tettetést semmi sem

mentheti. Igaz, hogy az ilyesmire legtöbbször utólag derül fény, de ennél biztosabb „döntőbíró” ebben a kérdésben még nem találtak ki a história. (A Romanovok legyilkoltatásával elkövetett gazzettéért nincs az a hatalom, amely Lenint valaha is felmenthetné!)

Anna Karenina végzete meggyőzően bizonyítja, mennyire igazságtalan, sőt gyilkos erejű is lehet valamely idejétmúlt konvenciórendszerhez való feltétlen ragaszkodás. Anna csak úgy őrizhette meg jellemtisztaságát, hogy elemésztette önmagát. Sorsa a túl korán érkezőké (az igazságot túl korán felismerőké és kimondóké) volt. Igaz szerelme ezért lett szükségképpen tragikus végkifejletű.

Bonyolítja dolgunkat az a körülmény, hogy idővel a fogalmak tartalma is megváltozik. A spártaiaknál és a rómaiaknál a bátor, tántoríthatatlan, rettenthetetlen harcos volt a jellemnagyság, jellemszilárdság mintaképe. Joggal, hisz akkoriban az embereknek nemcsak a jövőjük, hanem gyakran az életük is a halált megvető katonák, vezérek személyes bátorságától függött. Annak a történelmi helyzetnek és azoknak a körülményeknek az elmúltával azonban még a legharciasabb jellemvonások is veszítettek csillogásukból. Kétezer évvel később, ma már sokkal inkább a lelki bátorság, a megfontolt, felelős gondolkodás és bölcs döntés jelentik a jellemnagyságot. Mert hiszen manapság nem annyira a harcosok fizikai erőnlététől, izomerejétől függ valamely küzdelem kimenetele, sokkal inkább a technikai fölény s még inkább a politikusi bravúr, az előrelátó, idejében hozott ügyes politikai húzás, döntés hozhatja meg az áhított győzelmet.

A huszadik század sok-sok gazzette és két szörnyűséges világégés után különösen élesen vetődik fel a kérdés: összefügg-e a jellem a tanultsággal? Jelek szerint közvetlenül nem. Tudunk olyan tanult emberekről (Hitler, Sztálin), akik nagyon is jól tudták, mi az erkölcsös, a jellemes, mégis az ellenkezőjét cselekedték: ártatlan emberek millióit küldték a halálba (holokauszt, gulág-világ).

A jellemesség előfeltétele a megfontoltság, a felelős gondolkodás. A felelősségének tudatában lévő ember bölcs: mérlegel, végiggondolja a lehetséges következményeket és az átlagnál jóval fejlettebb igazságérzékű.

Ám amennyiben a tanultság hozzájárul ahhoz, hogy jobban és gyorsabban felismerjük az igazságot, ha a nagyobb tudás elősegíti, hogy biztosabb kézzel szelektáljunk az értékek és álértékek között, annyiban a tanultság összefügg(het) a jellemmel, jellemességgel. Összefügghet vele, de nem következik belőle automatikusan.

Mellékesen, de csöppet sem jelentőség nélkül valóként jegyezzük meg, hogy a közvélemény mindig átlagvéleményt fejez ki, viszont sohase téved nagyokat, mert távol áll a végletektől. Más lesz a helyzet akkor, ha a különböző csoportok, ilyen-olyan tömegerősen manipulált, agymosott...

Jellemről nemcsak egyének esetében, hanem történelmi közösségek vonatko-

zásában is beszélhetünk. Itt a jellem azoknak a pozitív lelki tulajdonságoknak az összességét jelenti, amelyek mindenekelőtt valamely nép, nemzet kultúrájának, habitusának sajátosságában fejeződnek ki, abban, ami azt a közösséget, népet, nemzetet leginkább megkülönbözteti a másiktól, másoktól. Ilyen értelemben joggal beszél(het)ünk nemzeti karakterről.

Ezért is döbbenett meg az, amit egy alkalommal az egyik tévécsatorna délelőtti vallási műsorában hallottam. Hogy tudniillik Isten nem egyenlőknek, hanem egyenlőtleneknek teremtette az embereket, népeket, nemzeteket. Tudniillik abban a tekintetben, hogy mindegyik népnek, nemzetnek megvan a maga feladata, hivatása a világon, az életben. Következésképpen mindegyik nép arra van teremtve, hogy ne mondjam: ítélve, hogy mind az idők végezetéig azt tegye (csakis azt, és nem mást!), mint amire teremtődött, predestináltatott.

Eszerint az egyik nép, nemzet arra van (volna?) ítélve, hogy amíg a világ világ a földet túrja, a másik pásztorkodjon, a harmadik üzemekben robotoljon, a negyedik hogy a csúcstechnológiával foglalkozzon, az ötödik meg, hogy a bank-, és pénzvilágot uralja? Milyen megfontolásból diszkriminálta volna így Isten a népeket, ha a Szentírás szerint az emberiség, kivétel nélkül minden nép, nemzet, individuum bűnben, méghozzá ugyanakkora bűnben ugyan, de egyenlőnek született, születik?

Miféle hittel bír és milyen „keresztényi” / „keresztyéni” – mert magát kereszténynek hirdette a jelzett gyülekezet! – erkölcsöt képvisel az olyan igehirdető, aki diszkrimináló ideológiát hirdet, sugalmaz, sulykol a lelki békét, üdvözítő igéket áhító jámbor és fölöttébb hiszékeny hallgatók (balekok) fejébe? Ilyeténképpen übermenschit – nemde!?

Hát ide jutottunk a nagy demokrácia-csinálásban!?

Még ha százszor Isten „szolgája” is, én mélységesen megvetem és „hivatására” méltatlannak tartom az olyan „prédikátort”, aki Istenre való hivatkozással olyan galádságokat terjeszt, miszerint az egyik nép, nemzet magasabb rendű a másiknál, s hogy egyik erre, a másik meg másra hivatott, teremtődött, ennek ez, amannak meg az a feladata, kötelessége, sorsa, azaz végzete. Amibe jobb, ha beletörődik...

Szerintem egyik nép, nemzet sem magasabb rendű a másiknál, hanem más. Minket, magyarokat például szabadságszerető nemzetnek ismer a világ és a történelem. Szenved(t)ünk is érte, miatta éppen eleget!...

Summázat: Ha a tehetség az élet dísze, akkor a jellem a koronája. A jellem ereje pedig felülmúlja az intelligenciáét.